

MTA NYELVTUDOMÁNYI INTÉZET

1068 Budapest, Benczúr u. 33.

1394 Budapest Pf.: 360

Tel.: 351-0413, 321-4830; Fax: 322-9297

E-mail: linginst@nytud.hu

Honlap: www.nytud.hu

Igazgató: Kenesei István

**A Magyar Tudományos Akadémia
Nyelvtudományi Intézetének
tudományos beszámolója a 2009. évről**

I. AZ MTA NYELVTUDOMÁNYI INTÉZET FŐ FELADATAI 2009-BEN

1. Elméleti nyelvészeti és grammatikai kutatások

Mondattan

A magyar generatív történeti mondattan kutatócsoport megszervezése; elméleti háttér kialakítása; az adatbázisépítés megindítása. Prozódiai elemzések; a tagadás és az aspektus szintaktikai és szemantikai összefüggéseinek több nyelv alapján történő vizsgálata; a fókuszmozgatás modellezése. A szintaktikai fejmozgatás modelljének kidolgozása. Az igekötők mondattanának és a helyhatározók szintaxisának továbbfejlesztése. A mondattani szerkezetek és a mondatok információs szerkezete között fennálló meghatározottságok vizsgálata, nominális mondatok kutatása. Lokalitási jelenségek vizsgálata.

Szemantikai kutatások

Formális szemantika: típusmentes logikai kalkulus használata a mesterséges intelligenciában az analógiás okoskodás modellezésére. Kísérletes kutatás: nemzetközi kooperációban a kvantorkifejezések hatóköri viszonyainak tesztelése. A diskurzuspartikulák. A magyar *fókusz* jelentésének ábrázolása dinamikus szemantikai keretben. A diskurzusszerkezet vizsgálata.

Fonológiai és morfológiai kutatások

A defektivitás, a paradigma szerepe, kivételek és alszabályok kezelése, dialektusokban való megjelenésük; a fonológia és a morfológia analógia alapú formális megközelítése. A magyar magánhangzó-harmónia kutatása, a főnévi igenév toldalékának jellemzése.

2. Kísérletes nyelvészeti kutatások

Neurolingvisztikai kutatások

A nyelvi rekurzív műveletek sérülésének megjelenései. A téri és idői reláció nyelvi jelölőinek tesztelése afáziásokkal.

Pszicholingvisztikai kutatások

A vonatkozó mellékmondatok elsajátításának, valamint a fókusz és az aspektus megértésének, produkciójának vizsgálata különböző csoportokban. A nyelvfejlődési zavar további kutatása.

3. Finnugrisztikai és nyelvtörténeti kutatások

Számítógépes adatbázisok és programok

A Magyar történeti fonológiai adatbázis további nyelvelmékekkel való bővítése. A Magyar nyelvtörténeti adatbázis koncepciójának kidolgozása. Az udmurt, komi és obi-ugor elemzők fejlesztése, korpuszbővítés. A nganaszan morfológiai elemző befejezése.

Finnugrisztikai kutatások

Az udmurt nyelvjárási atlasz folytatása; hanti morfoszintaktikai vizsgálatok. Egy hanti nyelvjárási adatközlő repertoárjának megjelentetése az MTA Zenetudományi Intézetével. Terepmunka északi-hanti területen. A *The Ostyak Hero Princes* kézirat lezárása. A hanti írásbeliség helyzete, a mai normák szociolingvisztikai jellemzése. Szamojedológiai fonológiai kutatások folytatása.

Nyelvtörténeti kutatások

Az adat a történeti nyelvészetben. A középmagyar kor mondattani vizsgálata. Magyar történeti szótagvizsgálatok. A történeti írásbeli megakadás-jelenségek kutatása. Latin szociolingvisztikai kutatások. A *latin mássalhangzók fonotaktikája* monográfia befejezése.

Tipológiai kutatások: Az uráli feltételes mondat szerkezet tipológiai jellemzésének folytatása; az uráli nyelvek fonológiai jelenségei tipológiai vizsgálatának megkezdése.

4. Két- és többnyelvűségi vizsgálatok

A nyelvi másság dimenziói, nyelvi változatosság kutatása

A *Diversity of Linguistic Otherness* (DILING) EU-projektumban Kelet-Közép-Európa kisebbségi nyelvi helyzetének elemzése. A *nyelvcsere és nyelvmegőrzés formái kisebbségi*

közösségekben c. projektum folytatása. A jelnyelvek és a sietek magyarországi helyzetének vizsgálata. Nyelvi jogi és nyelvpolitikai elemzések.

Többynyelvűségi Kutatóközpont (Research Centre for Multilingualism)

Részvétel a *The Mercator Network of Language Diversity Centers* EU-projektjében. Az intézeti központ működtetése, a DILING (FP6 SSA) projektben létrehozott kutatói és tanácsadói hálózat irányítása, szervezése.

Kisebbségi nyelvek leírásai

A *Beás nyelvtan* c. könyv kiadása. Tanulmány a nyelvi ideológiákról, antropológiai nyelvészeti elméletekről. Terepmunka magyarországi és szlovákiai cigány közösségekben.

5. Fonetikai kutatások

A spontán beszéd jelenségeinek kutatása; a magyar spontánbeszéd-adatbázis (*BEA*) folytatása: koartikulációs folyamatok, az önmonitorozás és a megakadásjelenségek vizsgálata. A gyermekek beszédpercepció mechanizmusának vizsgálata.

6. Nyelvtechnológiai és élőnyelvi vizsgálatok

Nyelvtechnológia

A *Magyar Nemzeti Szövegtár* adatbázis felhasználásával korpusz alapú igei keret-szótár készítése. Közreműködés a *CLARIN*, a *CACAO* és a *TUDORKA* pályázatokban, a Magyar-Szlovén Kormányzati TÉT Együttműködésben, a *Nyelv- és Beszédtechnológiai Platform* koordinálása. A *Humán- és társadalomtudományi referencia adatbázis* előkészületei.

Élőnyelvi kutatások:

A *Budapesti Szociolingvisztikai Interjú* (BUSZI) adatbázisba építése. A variabilitás, beszédstílus, ingadozó toldalékolású szavak elemzése. A *nyelvcsere longitudinális vizsgálata* folytatása. A nyelvtervezés kutatása, attitűdvizsgálat. A tannyelv választást megkönnyítő tájékoztató füzetek koordinálása a magyar nemzetiségű iskolások szülei számára.

Korpusznyelvészeti, számítógépes nyelvészeti kutatások

Számítógépes lexikográfia kutatások az intelligens szótárak automatikus előállítására. Szemantikai reprezentációt tartalmazó adatbázisok, elemző technológiák kifejlesztése; statisztikai nyelvmodellezés ötvözése tüzetes nyelvészeti elemzéssel.

Nyelvművelési és nyelvi tanácsadó tevékenység

7. A keleti nyelvek és kultúrák kutatása

Az óanatoliai-török nyelv korpuszának nyelvtörténeti korszakolása, nyelvemlékek és nemzetközi turkológiai bibliográfia kiadása. A *Vikelai Könyvtár* török kádi regiszterei feldolgozása. Sinológiai történeti pragmatikai kutatás. Modern kínai mondattani kutatások. Indoeurópai nyelvek hangtörténeti, névtani és szociolingvisztikai vizsgálata. Egyiptológiai és afroázsiai nyelvtörténeti kutatások, a csádi mubi-toram csoport összehasonlító szótára készítése. A tibeti történeti források és a tibeti–mongol nyelvi kölcsönhatások kutatása.

8. Lexikológia és lexikográfia

A *magyar nyelv nagyszótára* 3. (*B–byte*) kötetének szerkesztése és főszerkesztése, a 4. kötet *d* betűs címszavainak írása, és az *Új magyar tájszótár* 5. (*Sz–Zs*) kötetének szerkesztése, főszerkesztése. Az *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen* új, magyar nyelvű kiadásának előkészítése.

9. Felsőoktatás: az ELTE-MTA Elméleti nyelvészet szak és doktori program működtetése

10. A nyelvi nevelés fejlesztése

Tanári továbbképzési anyagok elkészítése.

II. A 2009 FOLYAMÁN ELÉRT KIEMELKEDŐ KUTATÁSI ÉS MÁS JELLEGŰ EREDMÉNYEK, AZOK GAZDASÁGI-TÁRSADALMI HASZNA

1. Elméleti nyelvészeti és grammatikai kutatások

Mondattani kutatások

A kérdés-válasz szerkezet tükör-szimmetrikus egységében elemezték és új megvilágításba helyezték a magyar, illetve az egyetemes nyelvtan kimerítően értelmezett fókuszos struktúráit. A határozók mondattani és jelentéstani viselkedésére vonatkozóan olyan szabályokat írtak le, melyek a mondatok széles körének automatikus előállítását, értelmezését teszik lehetővé.

Az *ómagyar mondattannal* kapcsolatos eredmények alapkutatás jellegűek; a nyelvi változások okainak megismeréséhez járulnak hozzá. A projektum első eredményei szerint a magyar mondattani változások erős párhuzamot mutatnak az indoeurópai nyelvekben megfigyelt változási tendenciákkal, ami erős areális hatásra utal.

A *szintaktikai lokalitás minimalista megközelítése* projektben továbbfejlesztették az alanyi és tárgyi szerepű főnévi kifejezések áthatolhatatlanságának modelljét, elvégezték a műveltető igei állítmányok szintaktikai tartományainak meghatározását, leírták az azonosító szerepű fókuszált kifejezések, és az igekötők kiemelését, és a faktív mondatszintű vonzatokból történő kiemelés szabályozó szintaktikai, szemantikai, pragmatikai és prozódiai tényezőket.

A mondat baloldali perifériájának kutatására létrejött holland-magyar kutatócsoport közleményeiből megjelent egy különszám a *Lingua* folyóiratban (Elsevier) *New perspectives on the Hungarian left periphery* címmel, melyben a tagadás és fókusz tulajdonságairól publikáltak.

A 2008. decemberében tartott Chomsky-konferencia anyagát szerkesztett formában megjelentették a *Magyar Tudomány* 2009. szeptemberi tematikus számában.

Fonológiai és morfológiai kutatások

A magyar magánhangzó-harmónia rendszerében megfigyelhető „természetellenes” (önkényes) mintázatok kísérletes vizsgálata és számítógépes modellálása alapján megállapították: az Univerzális Grammatika elvei meghatározzák ugyan az anyanyelv-elsajátítást, de csupán nehezítik a „természetellenes” mintázatok megtanulását, azt nem teszik eleve lehetetlenné. Elkészült az ontológia-szerkesztő program a készülő morfológiai adatbázishoz. Létrehoztak egy olyan asszociatív memóriamodellt, amely alkalmas az analógiás okoskodás modellezésére.

Szemantikai kutatások

Monográfia készült a magyarban a kontrasztív topik szemantikai-pragmatikai tulajdonságairól, és a kvantoros kifejezések ilyen szerepben való előfordulásának feltételeiről. Leírták a hangsúlyos *csak*, *az ugye*, és a *vajon* magyar diskurzuspartikulák szemantikai-pragmatikai tulajdonságait. A rezultatív szerkezetek formális szemantikai elemzése magyarázatot adott a magyar nominális és igekötős rezultatív szerkezetek jelentésbeli különbségeire.

Az elméleti nyelvészeti és grammatikai kutatások gazdasági és társadalmi hasznossága:

Ezek alapkutatások, eredményeik nélkülözhetetlenek, és kiválóan alkalmazhatók a nyelvtechnológiában (a gépi fordításban, számítógépes tartalomelemzésben, számítógépes dialógusrendszerekben, beszédelemzés és -szintézis során, tudásreprezentáció kiépítésében), valamint a nyelvoktatásban, így közvetve jelentős gazdasági és társadalmi haszonra vezetnek.

2. Kísérletes nyelvészeti kutatások

Neurolingvisztikai kutatások

A *nyelvi rekurzió neurolingvisztikai alapjait* vizsgáló projektumban afáziás és kontroll személyekkel teszteredményei azt mutatták, hogy az agrammatikus afáziában a szemantikai rekurzivitás épen maradhat a szintaktikai rekurzivitás deficitje mellett. Elvégezték a téri-idői relációt jelölő kifejezések alkalmazását vizsgáló teszt felvételét non-fluens afáziásokkal.

Alzheimer-kóros személyek beszéde idői faktorainak (beszéd- és artikulációs tempó, szünetek) elemzésével a beszédtervezés és -produkció kognitív folyamatait mutatták ki.

Pszicholingvisztikai vizsgálatok

A vonatkozó mellékmondatok megértési mintázatai a tipikus fejlődésű gyerekeknél azt mutatták, hogy az alanyhoz kapcsolt, a főmondatot megszakító mellékmondat, a tárgyasetű vonatkozó névmás és a főmondati tárgy–alany szórend jelentősen nehezíti e mondatok megértését. A nyelvi zavart mutató gyerekek még iskolás korban sem képesek a fókusz szemantikájának megértésére, viszont az ige befejezettségét megértő teljesítményük jó, míg ugyanennek a produkciója jelentős elmaradást mutat. A nyelvi elmaradást gyakran a kéz- és (elsősorban a beszédhez kapcsolódó) szájmozgások szervezésének deficitjei kísérik.

A *MacArthur-Bates Communicative Development Inventories* adaptációja során kialakult a korai nyelvfejlődést szülői kérdőíves módszerrel vizsgáló teszt magyar formája.

Az idiómák megértésének vizsgálata 8–10 éves korban a kontextus fontos szerepét mutatta: szignifikánsan jobb teljesítményt nyújtottak a gyerekek az egyjelentésű idiómák megértésében.

A kísérletes nyelvészeti kutatások gazdasági és társadalmi hasznossága:

Az eredmények jól alkalmazhatók szerzett nyelvi zavarok: az afáziások, valamint az Alzheimer kóros személyek klinikai diagnosztikájában és terápiájában, az afáziások rehabilitációjában, illetve Alzheimer kórban a fennálló nyelvi zavarok megértéséhez és kezeléséhez. Az óvodai és az iskolai nyelvi fejlesztés gyakorlatában közvetlenül hasznosíthatók a nyelvfejlődési zavarokra vonatkozó eredmények.

3. Két- és többnyelvűségi vizsgálatok

Megjelent a világon egyedülálló *Beás nyelvten*, mely egy magyarországi cigány kisebbség nyelvét írja le. Ez az eredmény fontos hozzájárulás e nyelv megtartásához, megőrzéséhez.

A *Többnyelvűségi kutatóközpont* keretei között folytatták az egyes magyarországi kisebbségi közösségek nyelvhasználatára vonatkozó és az azokat összehasonlító vizsgálatokat, elemzéseket végeztek a nyelvcsereéről és a kisebbségi oktatási modellekről, vizsgálták a cigány gyermekek anyanyelvi/kétnyelvű oktatását, az attitűdök és ideológiák szerepét. A *Többnyelvűségi kutatóközpont* egyedüli kelet-európai partnerként a *The Mercator Network of Language Diversity Centers* tagjaként részt vesz az öt országot magában foglaló nemzetközi projektum munkájában (*EACEA Lifelong Learning Programme*).

Intézeti munkatárs részt vett a régióban, de Európában is egyedülálló jelnyelvi törvény kidolgozásában, a jelnyelvi BA és jelnyelvtanár MA programok kidolgozásában.

Két, a romák közötti interakcióban gyakori diszkurzív forma (átok, feltételes átok) pragmatikai és társas funkcióit is elemezték.

A két- és többnyelvűségi kutatások gazdasági és társadalmi hasznossága:

A kisebbségi nyelvek és nyelvhasználat feltérképezése fontos hozzájárulás az illető nyelveket beszélő közösségek megőrzéséhez, tagjaik társadalmi érvényesüléséhez, emberi és nyelvi jogaik védelméhez, a társadalmi feszültségek csökkentéséhez.

4. Finnugrisztikai és nyelvtörténeti kutatások

Számítógépes adatbázisok és programok

Folytatódott az udmurt és komi elemző fejlesztése, valamint a manysi és hanti számítógépes morfológiai elemzők elkészítése: a színjai és kazimi hanti tótár magyar jelentésekkel elkészült, ez utóbbihoz az angol jelentések is. Elkészült a nganaszan nyelv morfológiai elemzője. A magyar történeti fonológiai kutatásokban folytatódott az anyaggyűjtés egy XVI. századi kézirat anyagával, ill. misszilis levelekből történt tematikus gyűjtés eredményével. A szótagvizsgálatok elsősorban az ómagyar szóvégi mássalhangzó-szekvenciákat és a hozzájuk kapcsolódó szótagépítési szabályokat tárták fel.

Finnugrisztikai kutatások

Elkezdődtek egy az ESF projektum munkálatai, melyek az obi-ugor nyelvek szerkezetének leírását célozzák új megközelítmódban. Elkészült egy cikk a hanti írásbeliség helyzetéről. A

Schmidt Éva Archívum gondozása, katalogizálása folyamatos. Megjelent egy tanulmánykötet-CD a Schmidt Éva Emlékezés anyagával és további nyelvtörténeti és finnugor tárgyú írásokkal. Két munkatárs terepmunkán vett részt északi-hanti területen: nagy mennyiségű hang- és videóanyagot gyűjtöttek, szociolingvisztikai felmérést végeztek 20 hanti településen. Nyelvtörténeti kutatások

Az *adat a történeti nyelvészetben* c. tanulmány elkészült, az angol változata készül. A latin nyelvtörténeti kutatások eredményét egyetemi tankönyvben publikálták. A *magyar nyelv történeti nyelvtana a középmagyar korban* c. témában elkészült öt fejezet. Kidolgozták a magyar nyelvtörténeti adatbázis koncepcióját, elkészítettek a kódexek nyelvéből egy morfológiailag elemzett minikorpuszt. A történeti pszicholingvisztikai vizsgálatok a scriptorokra nézve egyénspecifikus, az ómagyarrá nézve pedig korspecifikus (szociolingvisztikailag is releváns) jelenségek feltárását eredményezték. Folytatták a *Biblia Mediaevalis Hungariae* internetes kiadásának munkálatait, a „*Látjátok feleim...*” nyelvemlék-kiállításon (OSzK) a nagyközönség számára is bemutatták a már elkészült anyagot.

A finnugor és nyelvtörténeti kutatások gazdasági és társadalmi hasznossága:

A korszerű számítógépes formában történő feldolgozás több erősen veszélyeztetett nyelv leírását és dokumentálását jelenti. A nyelvtörténeti korpuszok segítségével szociolingvisztikai kutatások is végezhetőek. Hozzájárul a magyar nyelv és kultúra történeti értékeinek bemutatásához, a tévképzetek elosztatásához. A veszélyeztetett „kis” uráli nyelvek megőrzésén keresztül pedig a beszélő közösségeiknek a támogatását is tartalmazza.

6. Nyelvtechnológiai és élőnyelvi vizsgálatok

Nyelvtechnológia

Elkészült az *Igei szerkezetek gyakorisági szótára*, egy úttörő típusú adatbázisból alkotott szótár, amely a *Magyar Nemzeti Szövegtár* összes mondatának feldolgozásával automatikusan megállapította a tagmondatokban szereplő igei szerkezeteket, és azokat gyakorisági adatokkal együtt, korpuszbeli példamondatokkal illusztrálva szerepelteti. Eredményesen befejeződött az intézeti koordinálásával zajló *Nyelv- és Beszédtechnológiai Platform* projekt első munkaszakasza. Elkészült a *Platform Stratégiai Kutatási Terve*, mely a következő évtizedre vonatkozó kutatás irányait határozza meg.

A *CLARIN* projektum keretében nyelvtechnológiai és nyelvészeti fejlesztésekkel járultak hozzá a pszichológiai tartalomelemző munkálatokhoz. A *CACAO* projektumban befejeződött a többnyelvű keresőrendszer magyar komponensének kifejlesztése, mely számítógépes nyelvi elemző és fordító támogatást szolgáltat a központi információkereső infrastruktúra számára.

Élőnyelvi kutatások

A *Budapesti beszélt nyelvi vizsgálatok* keretében elkészült a *Budapesti Szociolingvisztikai Interjú (BUSZI-2)* adatbázisainak végső, kutatható változata. Elemzések készültek a budapesti beszélt nyelvről, így az *e ~ ö* váltakozásról, a zárt *ë* fonémáról, a stílus szociolingvisztikai megközelítéseiről, a *BUSZI* lexikai és szintaktikai jellemzőiről, egy új magyar szó születéséről. Elkészült a *BUSZI-3* és *BUSZI-4* vizsgálatokban 142 interjú tesztjeinek első kódolása is.

Fonetikai kutatások

A spontánbeszéd-adatbázis 45 beszélő felvételével és többszintű archiválásával bővült. Elemezték a spontán beszéd fonetikai jellemzőit. Vizsgálták a patológiás beszédképzést és észlelést. A klinikai fonetikai kutatások terén a diszlexiásnak diagnosztizált középiskolai tanulók beszédfeldolgozásának és spontán beszédének vizsgálata alátámasztotta, hogy a diszlexia ténye a beszédtervezés és kivitelezés folyamatát is érinti. Új kutatás volt a diszfóniások beszédének fonetikai elemzése egy kialakítható diagnosztika céljával. A többretegű neurális hálózat és osztályozó algoritmus segítségével a diszfóniások beszédmintáit nagy biztonsággal el lehetett különíteni az épektől. Óvodás gyermekek beszédhallását, hangdifferenciálását és a kettő összefüggéseit vizsgálták. Igazolódott, hogy a

beszédhallás zavara befolyásolja a beszédhang-megkülönböztetési képességet; a gyermekek differenciálási képessége még tízéves korban sem éri el az elvárt szintet.

A nyelvtechnológiai, élőnyelvi és fonetikai kutatások gazdasági és társadalmi hasznossága:

Közvetlenül hasznosíthatók a gépi fordításban, számítógépes tartalomelemzésben, számítógépes dialógusrendszerekben, beszédelemzés során, valamint a nyelvoktatásban. Az élőnyelvi kutatások hozadéka jelentős a nyelvi nevelés számára, az egyes foglalkozási csoportok nyelvi korrelátumaira vonatkozó eredmények a bűnüldözésben hasznosíthatók. A klinikai fonetikai kutatások a diagnosztikában és terápiában hasznosulnak.

7. Lexikológia és lexikográfia

A nagyszótári munkálatok során megtörtént a *b* betűs szócikkek szerkesztése és főszerkesztése, folytatódott a *d* betűs szócikkek kidolgozása, az *e* és *é* betűs címszavak kiválogatása, befejeződött a bibliográfiai adatbázis kiegészítése az archivális cédulaanyag forrásainak keletkezési évszámaival. Befejeződött az 5. tájszótári kötet anyagának főszerkesztése és lektorálása. Elkezdődött az új magyar etimológiai szótár előkészítése.

A lexikológiai és lexikográfiai kutatások gazdasági és társadalmi hasznossága:

A Nagyszótár és a Tájszótár a magyar nyelv állapotának és történetének egyedülálló dokumentációi, értékőrző szerepük nagyon fontos.

8. Keleti nyelvek kutatása

Precíz modell készült a hagyományos kínai nyelvi udvariasság eltűnésével kapcsolatban, mely monográfiaként jelenik meg. Tanulmányok készültek a kínai nyelvészet kelet-európai történetéről, valamint a mandarin nyelv másodlagos predikátumainak mondattani elemzéséről. A hettita–luvi kétnyelvűség kronológiája és kialakulása vonatkozásában is fontos eredményeket értek el, és elkészült egy ismert hettita szerződés első magyar fordítása, kommentárokkal. Egy luvi felirat vizsgálata révén egy mindeddig ismeretlen hettita király vált ismertté. A csádi mubi-toram nyelvek összehasonlító szótárának első verziója is elkészült, emellett folytatódott az új közös afroázsiai **m-* kezdetű szógyökök publikálása (*Lexica Afroasiatica VIII*), és számos afroázsiai csoport etimológiai vizsgálata.

Az óoszmánli nyelv kutatása terén Ebubekir Dimişki történeti-geográfiai művének első része kiadásra elő lett készítve, nyomdakész. A *Turkologischer Anzeiger* esedékes dupla kötete szerkesztése megtörtént. A *Vikelai Könyvtár* török kádi regiszterei 4. kötete elkészült. Az *Archivum Ottomanicum* 2008-as kötete megjelent.

A keleti nyelvek kutatásának gazdasági és társadalmi hasznossága:

Az eredmények egy része felhasználható nyelvtechnológiai alkalmazásokban. Emellett az emberi nyelv és kultúra sokféleségének megbecsülésére és tiszteletére tanítanak.

III. HAZAI ÉS NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK BEMUTATÁSA

Hazai kapcsolatok

Felsőoktatás

Az intézet kutatógárdája működteti az MTA–ELTE Elméleti Nyelvészeti Intézeti Tanszéket. Az intézet 7 munkatársa tartott egynél több kurzust az ELTE-MTA Elméleti nyelvészet MA-szintű szakon és az Elméleti nyelvészet doktori programban. Ebben a tanévben 46 diák, a doktori programban pedig 14 hallgató tanult. Két sikeres PhD-védés volt.

Számos felsőoktatási intézményben oktattak az intézet munkatársai. Ezek a következők: a BME Kognitív Tudományi Tanszéke; az ELTE BTK Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézete, Távolszéki Intézete, Összehasonlító Indoeurópai Nyelvészet Tanszéke, Assziriológiai Tanszéke, Fonetikai Tanszéke, Magyar Nyelvészeti Tanszéke; az ELTE Interkulturális és Pszichológiai és Pedagógiai Központja; az ELTE BGGyFK Logopédiai Tanszéke, a ME Magyar Nyelvtudományi Tanszéke; a PPKE BTK Elméleti Nyelvészeti Tanszéke,

Magyar Nyelvészeti Tanszéke, Angol Tanszéke; a PTE BTK Romológia és Nevelésszociológia Tanszéke; az SZTE BTK Angol-Amerikai Intézete, Általános Nyelvészeti Tanszéke, Finnugor Nyelvtudományi Tanszéke, Kommunikáció és Médiatudományi Tanszéke.

A következő intézmények nyelvészeti doktori képzésében vettek részt: ELTE, ME, PPKE, PTE, SZTE. Két intézeti munkatárs doktori iskola vezető.

Fokozat: két munkatárs védte meg doktori (PhD) értekezését.

Tankönyv: Intézeti munkatárs készíti a *Bevezetés az uralisztikába* c. egyetemi tankönyvet. Megjelent *A latin nyelv története* c. egyetemi tankönyv.

Hazai intézményközi kutatási együttműködések

A következő intézményekkel folyt együttműködés főként pályázati keretekben:

MTA Pszichológiai Kutatóintézet és a DE Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszéke (*a rekurzió interdiszciplináris vizsgálata*); Zölderdő Óvoda és az ELTE Speciális Gyakorló Óvoda, a Dr. Nagy László Beszédjavító Általános Iskola (*a nyelvfejlődési zavar kutatása*); az ELTE Régi Magyar Irodalmi Tanszéke (*Sermones compilati - régi magyar szövegek kiadása*); ELTE Finnugor Tanszéke (*Uráli tipológiai adatbázis és hanti kutatás*); ELTE BTK Fonetikai Tanszéke (*fonetikai vizsgálatok*); a SZTE Finnugor Tanszéke (*obi-ugor korpuszpépítési projektumok*); SZTE Pszichiátriai Klinikája, Mesterséges Intelligencia Kutatócsoportja (*az Alzheimer kór diagnosztizálása és terápiája*); Morphologic Kft (*A morfológiai elemzők fejlesztése*); DE Nyelv- és Filozófiatudományi Kutatóközpontja (*Az ember-gép kommunikáció technológiájának elméleti alapjai*); OSZK Kézirattár (*A magyar nyelvemlékek internetes megjelenítése*); a zirci Reguly Antal Múzeum és Népművészeti Alkotóház (*oktatócsomag megjelenítésére a Reguly Antal életéről szóló kiállításhoz*).

Intézeti munkatárs irányítja a magyarországi kisebbségi nyelvi kutatóhálózatot: Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete, ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszék, ELTE Német Nemzetiségi Tanszék, PTE Romológia Tanszék részvételével. Az intézet a *Nyelv- és Beszédtechnológiai Platform* koordinálása révén aktív kapcsolatot tart fenn hazai cégekkel, oktatási intézményekkel és politikai döntéshozókkal.

Az intézet munkatársai által 2009-ben szervezett konferenciák, táborkok időrendben:

III. *Alkalmazott Nyelvészeti Doktorandusz Konferencia* (február, Budapest); *Fonológiatábor* (március, Balatonszemes); *Az észt és a finn nyelv tipológiája és az adatbázisok* c. videókurzus az SZTE, ELTE, Firenzei Egyetem és Bécsi Egyetem kooperációja (április, Budapest); *One-Day Colloquium on Polite Practices of the Past: Historical Perspectives on Linguistic (Im)Politeness* (május, Budapest); *Kolostori kultúra Magyarországon* (június, Pécs); *Second Budapest Generative Syntax Workshop* (június, Budapest); *Szemantikátábor* (július, Ásotthalom); *Nyelvhasználat és jogi szabályozás a tudomány tükrében* - konferencia a szlovák nyelvtörvény kapcsán (augusztus, Budapest); *Workshop on Head Movement and Locality* (augusztus, Budapest); *Tenth Symposium on Logic and Language* (augusztus, Balatonszemes); *Minimalist Approaches to Syntactic Locality* konferencia (augusztus, Budapest); *9th International Conference on the Structure of Hungarian* (augusztus-szeptember, Debrecen); *Semmi nincs úgy 2.*, az Erasmus Kollégium workshopja (szeptember, Budapest); *Managing linguistic diversity in the EU – Practices and Regulations* – Társszervező: Mercator European Research Centre on Multilingualism and Language Learning, Fryske Akademy (szeptember, Leeuwarden); *Gedenk-symposium Károly Rédei* közös szervezésben Universität Wien, Abteilung Finno-Ugristik-kal (szeptember, Bécs); *Beszédkutatás* (Budapest, október); *Budapesti Szociolingvisztikai Interjú - II. Szimpózium* (október, Budapest); *Nyelvtudomány: hozzátett értékeink, A Nyelvtudományi Intézet alapításának 60. évfordulóján* (Budapest, november); *Nyelvészeti Doktoranduszok 13. Országos Konferenciája*, (november, Szeged); *Nyelvi áttörés - a nyelv- és beszédtechnológia mint húzóágazat* (december, Budapest); *Kerekasztal-beszélgetések a Magyar Nyelv Éve alkalmából a Petőfi Irodalmi Múzeumban, Kőrösi Csoma Sándor születésének 225. évfordulója alkalmából* (december, Budapest).

Hazai tudományos közélet

Az intézet 2008. december 4-én konferenciával és utána nyilvános vitával emlékezett meg Noam Chomsky 80. születésnapjáról. A huszadik századi nyelvészet nagy megújítója munkásságának sokoldalú értékelését tárgyaló tíz előadás anyaga a *Magyar Tudomány* 2009/9 számában, a vita átirata a folyóirat internetes változatában jelent meg.

A szlovák nyelvtörvényt és az általa kiváltott hazai tudományos visszhangot nem lehetett előre tervezni. Az intézet egy rövid nyilatkozatot adott ki, amelyet a világ többszáz vezető nyelvésze írt alá. (A *Nyilatkozat* megtalálható az intézet honlapján.) Az MTA elnökének felkérésére az intézet két konferenciát is rendezett a témában. Az augusztus 19-én az MTA Székházában a köztársasági elnök jelenlétében és megnyitójával a kisebbségi nyelvi helyzet hazai, határon túli és általában nemzetközi szabályozásáról tartott fórumon a jogászok, nyelvészek és kisebbségügyi szakértők részvételével tartott nyolc előadás és nyilvános vita anyaga a *Magyar Tudomány* 2009/11 számában jelent meg. A nyelvi jogok szabályozása témájában szeptember 19-én a hollandiai Leeuwardenben a *Mercator Kutatóközpontban* a házigazdákkal közösen nemzetközi konferenciát rendeztek nyolc EU tagország tudósai közreműködésével. A konferencia zárónyilatkozatot fogadott el, amelyben a nyelvi sokféleséget és annak jogi elismerését támogatta. (A *Nyilatkozat* megtalálható az intézeti honlapon.) Az *EFNIL* éves dublini konferenciáján, a helytelen gyakorlat példái között szintén meg lehetett tárgyalni a szlovák nyelvtörvény negatív példáját.

Aktív szerepet vállaltak az idén hatályba lépett jelnyelvi törvény kidolgozásában, amely a siket közösséget, a világon másodikként, nyelvi kisebbségként deklarálja. A felsőfokú jelnyelvi képzések kidolgozásában is jelentős szerepet vállaltak.

A *MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság* felkérésére és támogatásával, a *Magyar Köztársaság Miniszterelnöki Hivatala* kiadásában intézeti munkatárs szakmai irányításával készültek tájékoztató füzetek a határon túli magyar iskolások szülei számára.

Az intézet munkatársai számos akadémiai és felsőoktatási grémium munkájában vettek részt, többek között: az *MTA Nyelvtudományi Bizottsága*, az *MTA Magyar Nyelvi Bizottsága*, *MTA Elnöki Oktatási Bizottság*, az *MTA Társadalomtudományi Kuratóriuma*, *MTA Akusztikai Komplex Bizottság*, *MTA Alkalmazott Nyelvészeti Munkabizottság*, *MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság*, az *MTA Nyelvtudományi Bizottsága Uráli Nyelvészeti Munkabizottsága*, *MAB Nyelvtudományi Szakbizottság*, *OTKA Nyelvészeti Zsúri*, *OTKA Társadalomtudományi Kollégium*, *MTA Szótári Munkabizottság*; *MTA Irodalomtudományi Informatikai Munkabizottság*; *PPKE Doktori Tanácsa*, *PPKE Habilitációs Bizottsága*, a *Nyelvtudományi Intézet Helyesírás Munkacsoportja*, az *Erasmus Kollégium Kollégiumi Tanácsa*, *Nemzetközi Finnugor Kongresszusok Magyar Nemzeti Bizottsága*, az *OKM Szellemi Kulturális Örökség Magyar Nemzeti Bizottsága*, az *SZTE Társadalomtudományi Szakkollégiuma*, *SZTE Doktori Tanács*, az *SZTE Tudományos Tanácsa*, *Magyar Nyelvtudományi Társaság*, *Nemzetközi Névtudományi Társaság*, *Nyelvészet az Oktatásban és Kutatásban Alapítvány*, *Magyar Kognitív Tudományi Alapítvány*, *Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Egyesülete*, *Magyar Rádió Nyelvi Bizottsága*, *Termini Kutatóhálózat*, *ELTE Stíluskutató csoport*, *Tibet Társaság*, *Kőrösi Csoma Társaság*, *Domus Hungarica kuratórium*, *Reguly Társaság*.

Tudományos ismeretterjesztő tevékenység

Számos ismeretterjesztő előadást, tanári továbbképzést tartottak. Bíraltak a *Kazinczy Szép Magyar Beszéd Versenyén*, az *Országos Tudományos Diákköri Konferencián* és a *Plaustrum saeculi VII.* (Bárcki Ildikó emlékére szervezett) diákkonferencián. Cikkek jelentettek meg a *Magyar Nemzet*, *Élet és Irodalom*, *Népszabadság*, *Népszava* c. orgánumban, rendszeres rovatot írt intézeti munkatárs a *nyest.hu* internetes folyóiratban. Ismeretterjesztő honlapokat üzemeltetnek: *Fonetikainternet*, *Rénhírek*, *Rokonszenv*. Az OSzK által rendezett „*Látjátok feleim...*” nyelvemlék-kiállítás katalógusa számára készítettek anyagokat (*Arcképtöredékek*

ómagyar scriptorokról). Nyersfordítás készült Szalkai Zoltán filmfelvételei (*Hantik-falusiak*) alapján 150 percnyi pitlori hanti szövegből.

Nemzetközi kapcsolatok

Nemzetközi szervezetekkel, külföldi intézményekkel, kutatókkal való együttműködések

Az intézet szolgáltatja az EFNIL (*European Federation of National Institutions of Languages*) honlapját, elvégzi a szervezet Titkárságának a munkáját és az intézet igazgatóhelyettesét választották meg az EFNIL főtitkárának. – Intézeti munkatárs az ESFRI SSH Thematic Working Group, illetve a NEKIFUT IT tagja, valamint a Humán és Társadalomtudományi Munkacsoport elnöke.

Számos külföldi intézménnyel működtek együtt, a legfontosabbak a következők: University of Maryland, USA, *A magyar kvantorok hatóköre a szintaktikai pozíció és a prozódia függvényében* című témában, Zentrum für Allgemeine Sprachwissenschaft Berlin, Németország, *a magyar kérdő mondatok formai és jelentéstani sajátosságainak, és a vajon kérdő partikulának vizsgálata*, Ludwig-Maximilians-Universität München, Németország, az *Információs szerkezeti kategóriák prozódiai jellemzése a magyarban* című témában; Stuttgarteri Egyetem, Németország *a határozatlan leírások és a magyar fókusz jelentése* témakörökben, *A szintaktikai lokalitás minimalista megközelítése* projekt keretében a Potsdami Egyetemen és a Tübingeni Egyetemen, Németország, *A spontán beszéd megakadásjelenségeinek vizsgálata* témában a Zágrábi Egyetem Fonetikai Tanszékével.

Közös fonológiai kutatási projektumot műveltek, valamint az Erasmus keretében tanár- és diákcserére folyt az intézetben az ELTÉ-vel közösen működtetett tanszék és a Tromsø-i Egyetem Center for Advanced Study in Theoretical Linguistics (Norvégia), illetve a University of California, Los Angeles, Dept. of Linguistics (USA) között *Natural and unnatural constraints in Hungarian vowel harmony* témában. A *Magyar generatív történeti szintaxis* projektum bekapcsolódott a világ hasonló munkacsoportjai által működtetett *Diachronic Generative Syntax* hálózatába.

Közös kutatás folyt a Purdue Egyetemen USA, (*A nyelvi fejlődés zavarának vizsgálata*).

Az uráli nyelvek kutatásában kétoldalú együttműködés folyik az Orosz Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetével (Moszka), Nyelvi, Irodalmi és Történelmi Intézetével (Izsevszk); a Jugor Egyetem Általános Nyelvészeti és Uralisztika Tanszékével (Hanti-Manszjiszsk). A hanti nyelvi kutatásokban a következő intézményekkel működtek együtt: az Obi-ugor Népek Nyelveinek Tanulmányozása és Megőrzése Intézete, a Hanti-Manysi Autonóm Körzet Jugra Parlamentjének az Északi Öslakos Népek Képviselőinek Közgyűlése, valamint a Jamal-Nyenyec Autonóm Körzet Északi Öslakos Népek Ügyei Osztálya (Oroszország). A Koblenzi Egyetemen együttműködve készítik az *Uráli Etimológiai Adatbázis* interneten elérhető változatát. Az *Ob-Ugric languages: conceptual structures, lexicon, constructions, categories* című, *EuroBabel* projektum keretében folyamatos az együttműködés a konzorciumbéli kutatóhelyekkel: Abteilung Finno-Ugristik Universität Wien (Ausztria), Institute für Finnougristik/Uralistik Ludwig-Maximilian-Universität, München (Németország), Suomalais-ugrilainen laitos Helsingin Yliopisto (Finnország).

Intézeti munkatárs irányítja a *DILING (Dimensions of linguistic otherness)* nemzetközi kutatóhálózatot. Ennek tagjai: MTA Nyelvtudományi Intézet (Budapest); PTE Állam- és Jogtudományi Kar (Pécs); Károly Egyetem (Prága); Gramma Nyelvi Iroda (Szlovákia); II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (Beregszász), Nemzeti Taras Shevchenko Egyetem (Kijev); Újvidéki Egyetem (Szerbia); Babeş-Bolyai Tudományegyetem (Kolozsvár); Ljubljani Egyetem, State University of Moldova; Trinity College (Dublin); Department of Anthropology, University of Chicago; Fryske Akademy (Hollandia).

Az intézetben működő Többnyelvűségi Kutatóközpont a következő intézményekkel folytat nemzetközi együttműködést: European Bureau for Lesser Used Languages (Dublin),

Mercator European Research Centre on Multilingualism and Language Learning, (Ljouwert/Leeuwarden, Fryslân, Hollandia), Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Universitetet i Oslo (Norvégia), Baltic Language and Integration Network, British Academy, University of the Basque Country (Spanyolország), San Sebastian (Spanyolország), Institut für Sprachwissenschaft, Graz (Ausztria).

Részt vettek, immár 11. alkalommal, a *Year's Work in English Studies* c. narratív bibliográfia elkészítésében, az Oxford University Press folyóiratában publikálva.

Az *EFNILEX* projektben a következő intézményekkel alakult ki együttműködés: Oxford English Dictionary (UK), Litván Nyelvtudományi Intézet (Litvánia), Nederlandse Taalunie (Belgium-Hollandia), Károly Egyetem (Csehország). A magyar-szlovén kormányközi *TÉT* együttműködés során vendégkutatók érkeztek a ljubljana-i egyetemről, hogy a Magyar-Szlovén WordNet lehetőségeiről tárgyaljanak.

Részt vettek az *INTEX/NooJ* nyelvészeti fejlesztőközösség munkájában. Az Institut für Maschinelle Sprachverarbeitung (Stuttgart) való együttműködésben megkezdték a *Stuttgart Finite State Transducer Tools* morfológiai elemzőjének felhasználását a *NooJ* rendszerben. Részt vesznek a *Stability and Adaptation of Classification Systems in a Cross-Cultural Perspective* c. COST A31 projektben: ez 15 európai országot felölelő, interdiszciplináris tudományos kapcsolatok kiépítését és ápolását célzó kezdeményezés. Célja, hogy összehasonlíthatóvá tegye a számítógéppel modellált osztályzást és a természetes nyelvek klasszifikációs rendszereit, és fejlessze a *NooJ* korpuszfeldolgozó eszköz moduljait.

Az indoeurópai nyelvek és ókortudományi kutatások témáiban az *Eternal Capitals* című nemzetközi együttműködésben vesznek részt, melynek társintézményei: *Regional Seminar for Excellence in Teaching*, University of Oxford, Anglia, a Tbilisi State University, Grúzia és az Open Society Institute/Soros Foundations, USA.

Az *MTA és a Román Akadémia csereprogramban* az intézet két vendégkutatót fogadott.

Szakértői tevékenységet végeztek nemzetközi szervezetek számára: a *Ministry of Development, General Secretariat for Research and Technology* (Görögország), *18th Sociolinguistics Symposium* (University of Southampton) *Academic Committee* tagjaként; valamint a *European Commission Culture, Multilingualism and Communication Multilingualism policy Civil Society Platform to promote Multilingualism* szervezet keretében. A nyelvi jogokról *Mercator Research Center*-rel szerveztek konferenciát (szeptember)

A nyelvtudomány kiemelkedő egyéniségei közül Mark Newson (ELTE, Budapest), David W. Lightfoot és Betty Tuller (Georgetown University, USA) tartott szuperkurzust. Az intézet meghívottaiként előadást tartottak még: Douglas Biber (Northern Arizona University, Flagstaff), Patrick Geary (UCLA, Los Angeles, USA), Gabriela Haja (Romanian Academy, "A. Philippide" Institute of Romanian Philology, Iasi, Románia), Arnfinn Vonen (University of Oslo, Norvégia), Anna Bondaruk (University of Lublin, Lengyelország), Zeljko Boskovic (University of Connecticut, USA), Tove Skutnabb-Kangas (Roskilde University, Dánia), J. K. Chambers (University of Toronto, Kanada), Martin Krämer (University of Tromsø, CASTL Norvégia),

A munkatársak részvétele nemzetközi konferenciákon időrendben

A munkatársak a következő fontosabb nemzetközi konferenciákon tartottak előadást:

6th Old World Conference in Phonology, Workshop on Privativity (Edinburgh, január), *Phonology Colloquium*, (Potsdam, január), *Incontro di Grammatica Generativa 35*. (Siena, február), *Linguistics Colloquium* (PLC 33); (Philadelphia, március), *Crossroads IV. Fourth International Conference on Egyptian Grammar* (Basel, március), *10th Szklarska Poręba Workshop*. (Szernica, március), *Identiteetin etninen ja kielellinen konteksti: suomalais-ugrilaiset vähemmistöt* [Ethnic and Linguistic Context of Identity: Finno-Ugric Minorities] (Helsinki, március), *32th GLOW Symposium* (Nantes, április), *The Sound of Indo-European. Phonetics, phonemics and morphophonemics*. (Koppenhága, április), *Association for*

Educational Needs Congress (Budapest, április), *19th Colloquium on Generative Grammar (CGG19)* (Vitoria-Gasteiz, április), *China and Eastern-Europe Symposium* (Budapest, május), *Polite Practices of the Past: Historical Perspectives of Linguistics (Im)Politeness, International Research Symposium* (Budapest, május), *International Conference on Minority Languages XII, Language contact and change in multiply and multimodally bilingual minority situations* (Tartu, május), *17th Nordic Conference of Computational Linguistics (NoDaLiDa)* (Odense, május), *17th Manchester Phonology Meeting* (Manchester, május), *Workshop on Spatial Expressions*, (Tromsø, május), *2nd Budapest Generative Syntax Workshop*, (Budapest, június), *Workshop „Syntactic Constructions Focus and Meaning”* (Tübingen, július), *International Symposium of the Linguistic Politeness Research Group* (Brisbane, július), *The Third International Conference on the Linguistics of Contemporary English (ICLCE3)* (London, július), *11th Conference of the International Pragmatics Association (IPrA 11)*, (Melbourne, július), *Conference of the International Society for Research on Emotion* (Leuven, augusztus), *6th Conference of the European Association of Chinese Linguistics (EACL-6)* (Poznań, augusztus), *Universals and Typology in Word Formation* (Kassa, augusztus), *Workshop on Root Phenomena*. (Berlin, szeptember), *EuroBABEL Launch Conference* (Berlin, szeptember), *6. Arbeitstreffen deutschsprachiger Akademiewörterbücher* (Berlin, szeptember), *Chronos 9*. (Párizs, szeptember), *Sarajevo Linguistic Gathering 4 & SinFonJA 2* (Sarajevo, szeptember), *New Trends in Uralistics* (Szeged, szeptember), *Interspeech, Brighton*, (Brighton, szeptember), *Recent Advances in Natural Language Processing Conference* (Borovets, szeptember), *LAGB Fiftieth Anniversary Golden Jubilee Meeting*, (Edinburgh, szeptember), *9th International Conference on the Structure of Hungarian* (Debrecen, szeptember), *Wohin steuert die historische Sprachwissenschaft. Internationale Fachtagung* (Debrecen, szeptember), *Social and Religious Development of Egypt in the First Millenium BCE*. (Prága, szeptember), *6. Arbeitstreffen deutschsprachiger Akademiewörterbücher. Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften* (Berlin, szeptember), *Tudományos ülészak az Újvidéki Egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszéke megalapításának 50. évfordulóján* (Újvidék, október), *Academy of Aphasia 47th Meeting* (Boston, október), *III. Международный симпозиум полевой лингвистике [The Third International Conference on Field Linguistics]* (Moszkva, október), *Pre-Modern Climate Change – Causes and Human Responses. Stine Rossel Memorial Conference* (Koppenhága, október), *2nd International Conference on Clinical Linguistics*, (Madrid, november), *The Uralic Typology Days* (Tallinn, november),

Az intézet munkatársai neves külföldi intézményekben voltak vendégkutatók, tartottak felkérésre előadást: *Language-based educational discrimination in the Carpathian Basin* címmel, valamint workshopot *Szilágyi's Bill: The Viability of Universal Language Rights* címmel University of Essex (Anglia, június); *On Historical Chinese Impoliteness* címmel National University of Singapore (Szingapur, január); a sémi-egyiptomi összehasonlító nyelvészetéről az Oranim College-ben (Tiv'on, Izrael, december).

Kiadványok, periodikák szerkesztése, lektorálás

Szerkesztőbizottsági tagságok: *Acta Linguistica Hungarica*, *Alkalmazott Nyelvtudomány*, *Beszédkutatás*, *e-Uralic*, *Édes Anyanyelviünk*, *Glottology*, *Govor*, *Journal of the International Phonetic Association*, *Language and Computation*, *Language Policy*, *Lexikográfiai Füzetek*, *Magyar Nyelvőr*, *Magyar Nyelv*, *Mind and Language*, *Modern Nyelvoktatás*, *Névtani Értesítő*, *Nyelvtudomány*, *Nyelvtudományi Közlemények*, *Sociolinguistic Studies*, *Studia Uralo-Altaica*, *Távol-Keleti Tanulmányok*, *The Linguistic Review*, *The Phonetician*. Sorozatszerkesztések: *Approaches to Hungarian* (John Benjamins, Amsterdam), *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* (Akadémiai Kiadó), *Comprehensive Grammar Resources*

(Mouton de Gruyter, Berlin), *LingDok* (SZTE, Szeged), *Linguistic Diversity and Language Rights* (Multilingual Matters, Bristol).

Lektorálásokat végeztek a következő nemzetközi kiadók és folyóiratok számára: a De Gruyter, a Blackwell Publishers és a Mouton Kiadóknak: *Comparative Education*, *Journal of Philology*, *Language and Speech*, *Linguistic Inquiry*, *Natural Language and Linguistic Theory*, *Phonology*, *Syntax*, *The Linguistic Review*, *The Phonetician*, *Ural-Altaic Studies*, című folyóiratoknak.

A kutatók részt vettek számos további nemzetközi tudományos szervezet munkájában, többek között az *International Union of Oriental and Asian Studies* (elnök), *Chinese Discourse Research Group* (elnök), *European Federation of National Institutions of Languages* (főtitkár), *European Association of Chinese Linguistics* (elnökségi tag), *Nemzetközi Fonetikai Társaság (ISPhS)* (főtitkár), *CLARIN (Common Language Resources and Technology Infrastructure)* európai projekt végrehajtó bizottsága, *International Committee of Finno-Ugric Congresses*, *Finno-Ugric Society of Canada*, *European Strategy Forum for Research Infrastructures (ESFRI) Thematic Working Group for Social Sciences and Humanities*, *Suomalais-Ugrilainen Seura*, *Societas Uralo-altaica*.

Közhasznú tudományos szolgáltatások

Sikeres pályázatot dolgoztak ki a *Humán és társadalomtudományi referenciadatbázis* kialakítására, mely munkálat OTKA támogatással indul 2010-ben. Az intézet által létrehozott *NyelvészInfo* elektronikus levelező rendszer 565 külső címre továbbít információkat tudományos programokról, pályázatokról és más aktuális témákról. A könyvtár állománya 2009-ben 358 könyvvel gyarapodott. Az EACEA pályázatnak köszönhetően hozzáférés biztosított: a *de Gruyter Linguistics Reference*, *Oxford Scholarship Linguistics Online* adatbázisokhoz. Elkészült a *Nyelvtudományi Közlemények* 100 évfolyamának digitalizálása. A könyvtár elektronikus katalógusa 1507 rekorddal bővült. Az év során 1800 online és 2432 személyes látogatót regisztráltak, katalógusukban 9062-szer kerestek. Az intézeti honlap a munkatársak publikációi mellett közhasznú, írott és hangos (beszélő) adatbázisokat, szoftvereket, népszerű olvasmányokat, és más közérdekű információkat tartalmaz. A *Fonetika* honlapot és a neurolingvisztikai témákban szolgáltató *Neuroinfo* honlapot rendszeresen frissítik. A Finnugor osztály internetes honlapja közli a *Miért uráli (finnugor) nyelv a magyar?* című anyagot. A *magyar kísérleti beszédkutatás története* címmel állandó kiállítást tart fent és fejleszt tovább az intézet.

IV. A FONTOSABB ELNYERT HAZAI ÉS NEMZETKÖZI PÁLYÁZATOK RÖVID ÉRTÉKELÉSE

A pályázati projektumok jelentős előrehaladást értek el. A fontosabb elnyert pályázatok:

OTKA NK-78074 *Magyar generatív történeti mondattan*: megtörtént a projektum szerkezetének, belső munkamegosztásának kialakítása, a nyelvtörténeti adatbázis megszervezése és az első nyelvtanelméleti és nyelvtörténelmi kutatások elvégzése. A kutatás a Nyelvtechnológiai kutatócsoporttal együttműködésben folyik, célja egy elektronikus nyelvtörténeti adatbázis létrehozása.

OTKA NF-73537 *A Minimalist Approach to Syntactic Locality*: a projekt főbb kutatási eredményei az alanyi és tárgyi szerepű főnévi kifejezések áthatolhatatlanságának továbbfejlesztett modellje, a műveltető igei állítmányok szintaktikai tartományainak meghatározása, az azonosító szerepű fókuszált kifejezések, az igekötők és más igekötőszerű elemek kiemelését, és a faktív mondatszintű vonzatokból történő kiemelés szabályozó szintaktikai, szemantikai, pragmatikai és prozódiai tényezők feltérképezése.

OTKA F-68139 *Interpretáció, diskurzusszerkezet és intonáció*: tanulmányok készültek a *csak* diskurzus-partikula, a *vajon* és az *ugye* partikula kérdő és kijelentő mondatbeli

interpretációjáról. Fonetikus szakértővel egy kísérletes vizsgálat kezdődött a magyar topik és kontrasztív topik szerepű összetevők prozódiai tulajdonságainak leírására.

OTKA PD-77674, *A magyar fókusz: predikátum vagy operátor?* projekt fő célkitűzése a fókusz tartalmazó magyar mondatok formális szemantikai elemzése volt; foglalkoztak a fókusz definíciójának kiterjesztésével és a mondat információs szerkezete rekurzivitásával.

OTKA K-78315, *Magyar spontán beszéd adatbázis*: nemzetközi tekintetben egyedülálló, többfunkciós adatbázis, amely spontán beszéd típusokat, felolvasást és ismétlést tartalmaz azonos felvételi körülmények között (eddig 22 beszélő felvétele történt meg).

DAAD és MÖB, P-MÖB-851 pályázatok: befejezték az együttműködésben szervezett prozódiai kísérletek előkísérleteit és a kísérletek első fordulóját, amelynek célja a magyar beágyazott mondatos szerkezetek prozódijának feltárása.

OTKA NK-72461 *A rekurzió interdiszciplináris vizsgálata a nyelvben: neurolingvisztikai alapok*: a rekurzív szerkezetek használatát vizsgálták afáziás és kontroll személyeknél. Az eredmények azt mutatták, hogy szemantikai rekurzivitás ép maradhat az agrammatikus Broca afáziásoknál a formai, szintaktikai rekurzivitás károsodása mellett.

OTKA 71707, *Obi-ugor korpuszok és morfológiai elemzők*: több hanti nyelvjáráshoz készült magyar (és az egyikhez angol) nyelvű tőtár; jelentős vogul nyelvi anyagot dolgoztak fel.

OTKA K-60807, *A nganaszan nyelv számítógépes morfológiai elemzése*: megtörtént az elemző webes felületének megtervezése és telepítése a honlapokra; az elemző tesztelése; az elemzett alakok egyértelműsítése; a szövegek fordításának elkészítése; a témát tárgyaló monográfia kéziratának véglegesítése; a terepmunka részeredményeinek publikálása.

NKA 2513/0136, *Internetes ismeretterjesztés célú adatbázis a magyar nyelv rokonságának bemutatására az uráli etimológiák segítségével*: a 2009-ben elnyert pályázattal a projektum előkészítő munkálatai folytak a Nyelvtechnológiai csoporttal együttműködve.

ESF 08-EuroBABEL-OP-015 – OTKA NN-62777, *Ob-Ugric languages: conceptual structures, lexicon, constructions, categories*: megtörtént a Munkácsi – Kálmán-féle *Wogulisches Wörterbuch* digitalizálásra való előkészítése; a Csernyecov-féle archív anyag felmérése és elkezdődött egyes szövegek lejegyzése; lezajlott az első műhelytalálkozó (Bécs, 2009. szeptember 23–24.) és elkezdődött a 2010-ben Budapesten megtartandó második szervezése.

OTKA K-60403. *Budapesti beszélt nyelvi vizsgálatok*: elkészült a *Budapesti Szociolingvisztikai Interjú (BUSZI-2)* adatbázisainak végső ellenőrzött és kutatható változata, továbbá tanulmányok a budapesti beszélt nyelvről. Az eredményeket konferenciákon is bemutatták, számos publikáció megjelent vagy megjelenés előtt áll.

BO/00259/07 Bolyai János Kutatási Ösztöndíj: *Kétnyelvűség és nyelvcsere - A kisebbségi nyelvek megőrzésének lehetőségei* (egyéni kutatás): a vizsgálat a nyelvcsere modelljeit elemzi magyarországi és Kárpát-medencei kisebbségi közösségek adatanyagai alapján. Kiterjedt empirikus adatgyűjtés folyt, melynek előzetes eredményei a *Sociolinguistica* című nemzetközi folyóiratban megjelenő tanulmányban megtalálhatók.

RG003-U-07 Chiang Ching-kuo Foundation (Taiwan) - OTKA PD 71628. *The Collapse and Birth of Linguistics Politeness Systems: Research of the Late 19th and Early 20th Century Chinese Politeness*: modell készült a hagyományos kínai nyelvi udvariasság eltűnésével kapcsolatban; két nemzetközi konferencia előadás, és elkészült egy monográfia kézírata.

/07/74532, DAAD Forschungsstipendium für Nachwuchswissenschaftler, *Die phonetischen Werte der sog. Laryngale des Hethitischen und des Luwsichen*: 3 nemzetközi és 2 hazai folyóiratcikket írtak meg és több tudományos előadást tartottak.

EACEA 134518 2008-LLP-NL-KA2NW *The Mercator Network of Language Diversity Centres* – partnerintézmény, konzorciumvezető: Fryske Academy, Hollandia; a kutatóhálózat kelet-európai központjaként megismerteti a régió egyes nemzeteinek a kisebbségkutatással kapcsolatos tudományos eredményeit a nyugat-európai partnerekkel is, hogy elősegítse a hatékony kutatási módszerek elterjesztését a régióban és az Európai Unió egészében.

Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG) támogatta projektum: *Modalpartikeln und Satztypen im Sprachvergleich Deutsch-Ungarisch*: a modális partikulák és a mondatfajtákat kontrasztív módon vizsgálták a német és magyar adatok kontrasztív összevetésével.

FP7-PEOPLE-ITN-2008-238405 CLARA: *Common Language Resources and their Applications*: sikerrel szerepeltek az FP7 keretprogram *Marie Curie Initial Training Networks* pályázatán, amelyben európai kutatóképző hálózatot alapított. A projektum 2010-ben indul.

ICT-PSP-2009-3; Grant no: 250405, *ITranslate4: Internet Translators for all European Languages*: az intézet által koordinált projektumban a gépi fordítás minden jelentős európai piaci résztvevője megtalálható. A kétéves projektum 2010 áprilisában kezdődik.

V. A LEGJELENTŐSEBB PUBLIKÁCIÓK 2009-BEN

Adamik B: *A latin nyelv története az indoeurópai alapnyelvtől a klasszikus latinig* Argumentum Kiadó, Budapest, 2009, p. 281

Bánréti Z: Recursion in aphasia In: *Clinical Linguistics: Clinical Grammar*. Proceedings of the 2nd International Conference on Clinical Linguistics (Ed. Marrero V), Madrid, 2009, pp 89-93

Den Dikken, M, Vago R M (eds.) *Approaches to Hungarian*, Vol. 11: Papers from the 2007 New York Conference John Benjamins, Amsterdam, 2009, p. 280 (Sorozatszerkesztő: Kenesei I), a kötetben az intézeti munkatársak tanulmányai:

Bárkányi Zs, Kiss Z: Hungarian v: is it voiced?, pp 1-28

É. Kiss K: Negative quantifiers in Hungarian, pp 65-94

Siptár P: Morphology or phonology? The case of Hungarian -ni, pp 197-215

Surányi B: Preverbs, Chain Reduction, and phases, pp 217-250

Ürögdi B, Cuba C: Eliminating factivity from syntax, pp 29-64

É. Kiss K (ed.): *Adverbs and Adverbial Adjuncts at the Interfaces*, Mouton de Gruyter, Berlin, 2009, p. 377, a kötetben az intézeti munkatársak tanulmányai:

Bartos H: The syntax of Hungarian -vA adverbial participles, pp 75-101

Egedi B: Adverbial (dis)ambiguities, pp 103-132

É. Kiss K: Introduction, pp 1-20

É. Kiss K: Syntactic, semantic, and prosodic factors determining the position of adverbial adjuncts, pp 21-38

É. Kiss K: Scalar adverbs in and out of focus, pp 297-316

Peredy M: Obligatory adjuncts licensing Definiteness Effect constructions, pp 197-230

Surányi B: "Incorporated" locative adverbials in Hungarian, pp 39-74

Ürögdi B: Temporal adverbial clauses with or without operator movement, pp 133-168

É. Kiss K: Focus and exhaustivity In: *Information Structure. Theoretical, Typological and Experimental Perspectives* (Ed. Zimmermann M, Féry C), Oxford University Press, Oxford, 2009, pp 64-89

É. Kiss K: A 80 éves Noam Chomsky és a chomskyánus nyelvészeti forradalom, *Magyar Nyelv* 105: 1-8 (2009)

Gósy M: Ungarisch In: *Deutsches Aussprachewörterbuch* (Ed. Krech EM, Stock E, Hirschfeld U et al.), Walter de Gruyter, Berlin, 2009, pp 157-161

Gósy M (ed.): *The Phonetician International Society of Phonetic Sciences*, 2009, p. 98

Gyuris B: *The Semantics and Pragmatics of the Contrastive Topic in Hungarian*, Lexica, Budapest, 2009, p. 155

Gyuris B: Sentence-types, discourse particles and intonation in Hungarian In: *SinSpeC* Volume 5 (June 2009) -- *Proceedings of Sinn und Bedeutung 13*. (Ed. Solstad T, Riester A), Stuttgart University, Stuttgart, 2009, pp 157-170

Kádár DZ: *Historical Chinese Letter Writing*, Continuum, London, 2009, p. 288

Kálmán L, Orsós A: *Beás nyelvtan*, Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2009, p. 126

Kas B, Lukács Á, Leonard LB et al.: The use of tense and agreement by Hungarian-speaking children with language impairment, *Journal of Speech, Language and Hearing Research* 52(1): 98-117 (2009)

Kas B, Lukács Á, Leonard LB: Use of noun morphology by children with language impairment. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 1-26 (2009)

Kenesei I (ed.): *Magyar Tudomány* 170/9. *Noam Chomsky 80 éves*, 2009, p. 1026-1086
a kötetben az intézeti munkatársak tanulmányai:

Bánréti Z: Chomsky hatása a neurolingvisztikai kutatásokra, a mentálisan reális nyelvtan kérdése, pp 1064-1074

Kálmán L: Chomsky hatása a mesterséges intelligenciához kapcsolódó nyelvészetben: pp 1062-1063

Kenesei I: Chomsky Magyarországon, pp 1026-1030

Kenesei I: A 80 éves Chomsky jelentőségéről, pp 1031-1036

Siptár P: Chomsky, a fonológus?, pp 1059-1061

Surányi B: Probléma-eltolódások a chomskyánus nyelvelméletben. A generatív nyelvészet ma, pp 1052-1058

Kenesei I (ed.): *Magyar Tudomány* 170/11. *Nyelvhasználat és jogi szabályozás a tudomány tükrében*, 2009, p. 1290-1360

Kenesei I, Lipták A (ed.): *Lingua* 119. *New perspectives on the Hungarian left periphery* Elsevier, Amsterdam, 2009, p. 527-707, a kötetben az intézeti munkatársak tanulmányai:

Hegedűs V, Broekhuis H: Predicate movement, pp 531-563

Kenesei I: Multiple focus and multiple negation in Hungarian, pp 564-591

Sass B: „Mazsola” - eszköz a magyar igék bővítményszerkezetének vizsgálatára In: *Válogatás az I. Alkalmazott Nyelvészeti Doktorandusz Konferencia előadásaiból* (Ed. Váradi T), MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 2009, pp 117-129

Simon Zs: Some critical remarks on the recent PIE homeland and ethnogenesis theories, *Indogermanische Forschungen* 114: 60-72 (2009)

Simon Zs: Die ANKARA-Silberschale und das Ende des hethitischen Reiches, *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie* 99: 245-269 (2009)

Siptár P, et al.: Natural and unnatural constraints in Hungarian vowel harmony, *Language* 85(4): 822-863 (2009)